

åter

För den pessimistiskt realistiska skolan är denna argumentation uppenbart sofistisk. Vi har knappast kontroll över de molekyler, som i det ena fallet gör oss vansinniga och i det andra "friska". Vår personlighet och karaktär bestäms av arv och miljö. Det spelar filosofiskt ingen roll om det ena är viktigare än det andra – slutsatsen är rimligen att individen inte har någon som helst kontroll över vare sig den genetiska bakgrunden tilldelats eller den tidiga psykologiska miljö i vilken den utdanats. När man handlar, så beror det på den situation man befinner sig i och vem man är. Ingendera har man någon som helst kontroll över, man väljer varken föräldrar eller barndomsmiljö och blir den man blir utan vetorätt.

För att i ordets strikta mening vara ansvarig måste man ha kunnat påverka vem man är, vilket innebär att man avsiktligt har ävågbringat sin egen personlighet (och sina föräldrars, och så vidare). Denna kedja av logiska regresser leder till att man ytterst måste vara sin egen orsak – vad teologerna kallar *causa sui*, ett logiskt tarmvred som normalt endast tillskrives Gud. Nietzsche gycklade om de halvbildade sinnen som insisterade på att ha fri vilja och det fulla och slutgiltiga ansvaret för det egna handlandet, därmed frikännande Gud, världen, föräldrarna, samhället och slumpen. Om man är sin egen orsak har man å la Münchhausen lyft sig till existens ur intighetens träskmarker genom ett stadigt grepp i kalufsen.

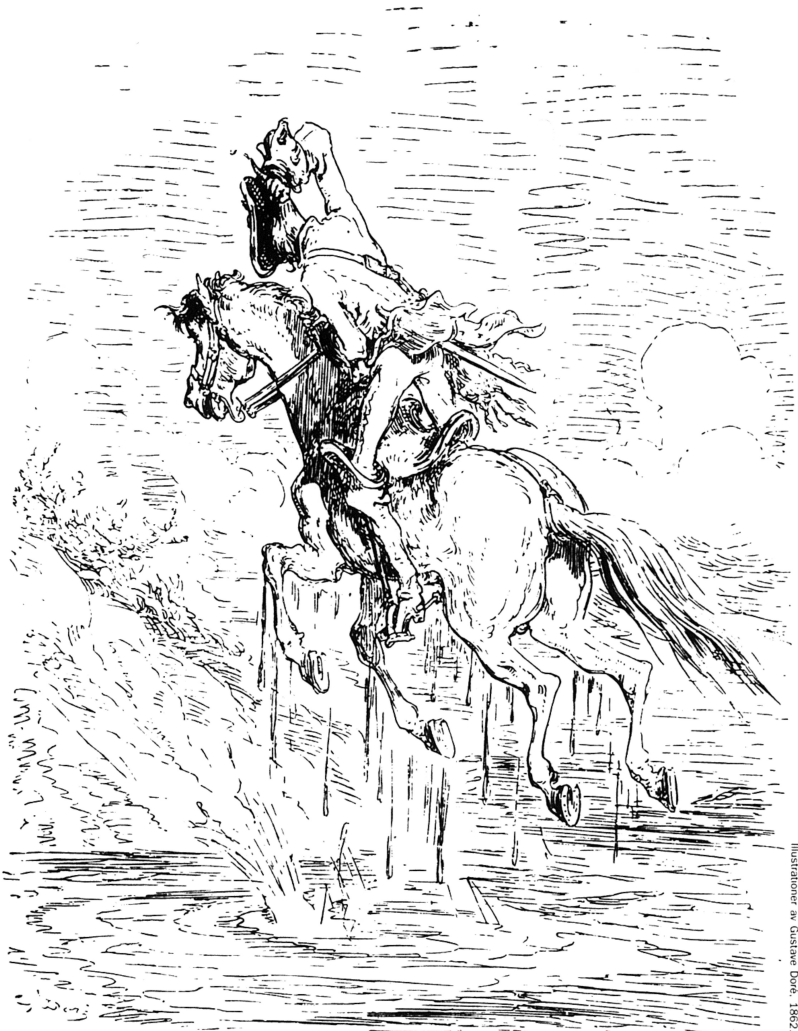
Personlighetsförändring omöjlig

Möjligheten till personlighetsförändring, som är stark överskattad i västvärlden och mer realistiskt betraktad i islam, är *de facto* antagligen obefintlig. Vissa människor kämpar heroiskt för att förbättra sin karaktär, de slutar röka, supa, ljuga eller vara egoistiska. Ett fåtal lyckas för att de har den personlighetstyp som gör att dygdeexercisen kröns med framgång. De flesta misslyckas då de är annorlunda disponerade. Ytterst är det slumpen som avgör. Några har tur och majoriteten har mer eller mindre otur på den miljögenetiska rouletten.

Om determinismen råder, om världen är konsekvensen av en oändlig kedja av orsak och verkan, är inga straff eller ärebetygelser någonsin rättvisa. Folk är som de är, den ene blir Hitler, den andre Moder Teresa, utan egen förskyllan. Den fria viljans försvarare klamrar sig i desperation fast vid vissa kvantmekaniska fenomen, där indeterminism synes råda. Det är en patetisk strategi. Även om beteendet ytterst beror på icke orsaksbestämda händelser på kvantpartikelnivå, är det på intet vis något stöd för den fria viljan. Man blir knappast mer autonom om ens beteende styrs av slumpändelser än om det är strikt determinerat. Föreställningen om viljans frihet är alltså logiskt osammanhängande.

Faktum kvarstår att alla, jag själv inkluderad, tror att vi har en fri vilja. Jag är övertygad om att jag kan välja mellan att fullborda denna mening eller att gå och titta på TV eller ta en öl. Problemet tycks därför vara mer psykologiskt än filosofiskt. Människan lever samtidigt i två kvalitativt olika världar – en yttre fysisk som inkluderar våra

När man handlar, så beror det på den situation man befinner sig i och vem man är. Man väljer varken föräldrar eller barndomsmiljö och blir den man blir utan vetorätt.

Illustrationer av Gustave Doré, 1862

Självförtroende. "Jag hade säkert varit förlorad om jag inte hade varit så ovanligt stark. Jag tog nämligen ett stadigt tag i min härpiska och lyfte på det sättet både mig själv och hästen, som jag höll stadigt fast med skänklarna, upp ur träsket." – Gottfried August Bürger, Münchhausen.

kroppar och hela yttrevärlden som uppfattas via sinnesorganen, samt en inre av tankar och känslor som bildar ett jag, som inte kan beskrivas i fysiska termer. Jaget är självmedvetet och kontinuerligt i tiden. Jagupplevelsen är grunden för känslan av subjektiv realitet och personlig identitet. Det autonoma och enhetliga jaget kontrollerar genom sin vilja individens beteende. Detta idékomplex omfattas mer eller mindre medvetlost som en självklarhet bortom varje rimligt tvivel av såväl filosofiskt som ofilosofiskt inklinerade personer.

Den moderna hjärnforskningen har utsatt jagbegreppet för en serie våldsamma attacker. Hjärnan tycks vara en social snarare än en psykologisk entitet, ett slags federation av tusentals relativt självständiga moduler. Alla moduler saknar språk och självmedvetande, undantagandes en som vanligen residerar i vänsterhalvan.

Det är denna självmedvetna och aparta pratmodul vi upplever som jaget. De andra modulerna existerar utan direktkontakt med de språkliga, kognitiva system som är basen för jagupplevelsen. Introspektion ger oss inte någon som helst tillgång till dessa processer.

Medvetandet sveper inte fritt över och styr alla dessa subsystem utan är snarare en hög-

gradigt filtrerad slutprodukt av en massiv mängd informationsbehandling i det omedvetna modulkollektivet. Känslan av ett enat och allvetande medvetande, som dirigerar aktiviteterna på lägre cerebrala nivåer, är tydligen bara just det – en känsla. Medvetandet är ofta den sista instans som "vet" vad andra delar av hjärnsystemet vetat hela tiden. Om vi bestämmer oss för att knyta handen, har motorcortex börjat arbeta med rörelsen en sekund innan vi är medvetna om vår handknutarvilja.

Självständiga och omedvetna hjärnmoduler

En normal människa är tvungen att tolka sitt eget beteende och konstruera teorier för att förklara det. Om allt beteende vore en produkt av medveten verbal aktivitet skulle uppgiften vara trivial. Orsakerna till beteendet skulle nämligen vara kända innan det ägde rum; det skulle inte finnas något att förklara.

En hjärna uppbyggd av en mängd delvis självständiga, omedvetna moduler tvingar däremot den medvetna tolkningsmodulen till ständigt teoretiserande för att upprätthålla känslan av målmedvetenhet och sammanhang i det totala beteendet.

Utän illusionen om en fri och integrerande vilja skulle människan antagligen överväldigas av känslan att allt var slumpmässigt oförklarligt och kaotiskt. Människan är såvitt känt det enda djur som har detta behov, vilket är grunden för upplevelsen av subjektiv realitet och föreställningen om en fri vilja.